

วิลเลียม เจมส์ พหุนิยม และสตรีนิยม¹

สุภาวดี อมาตยกุล²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดพหุนิยมในปรัชญาของวิลเลียม เจมส์ ในเชิงอภิปราย ญาณวิทยา จริยศาสตร์ และปรัชญาศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจว่าพหุนิยมเป็นหัวใจสำคัญในระบบคิดของเจมส์ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างไร มีกลไกอะไร และนำไปสู่ข้อเสนออะไรบ้าง โดยต้องการแสดงให้เห็นว่าพหุนิยมทางญาณวิทยา จริยศาสตร์ และปรัชญาศาสนาของเจมส์ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานทางอภิปราย แต่มีลักษณะร่วมที่สำคัญที่สุดคือการต่อต้านการลดทอนอย่างเป็นระบบ กระนั้น พหุนิยมเชิงอภิปรายของเจมส์ก็สำคัญต่อการเข้าใจแนวคิดพหุนิยมโดยรวมของเขาไม่น้อยไปกว่าพหุนิยมในสาขาอื่น ๆ (2) อภิปรายและประเมินคุณภาพการที่แนวคิดพหุนิยมในปรัชญาของเจมส์มีต่อปรัชญาสตรีนิยม โดยเฉพาะสายปฏิบัตินิยม โดยจะมุ่งพิจารณาบทบาทของอัตภาวะในการก่อร่างสร้างความรู้ และวิเคราะห์นัยของการยอมรับว่าอัตภาวะของผู้รู้มีความสำคัญทางญาณวิทยา เพื่อเผยมิติทางสังคมการเมืองของความรู้และกระบวนการสร้างความรู้ และศักยภาพในการสลายการแบ่งขั้วแยกข้างที่นักสตรีนิยมเห็นว่าเป็นปัญหา

คำสำคัญ: พหุนิยม วิลเลียม เจมส์ สตรีนิยม อัตภาวะ

¹ บทความเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยพุทธธรรมพหุนิยม ปีที่ 1 ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุวรรณา สถาอานันท์ เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) 2561-2564

² ผู้สอนวิชาทฤษฎีเพศภาวะ ภาควิชามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย IULM มิลาน ประเทศอิตาลี อีเมล: supakwadee.amatayakul@iulm.it

William James, Pluralism, and Feminism³

Supakwadee Amatayakul⁴

Abstract

The objectives of this article are, firstly, to examine the different senses of William James' pluralism – metaphysical, epistemological, ethical, and religious – in order to better understand its significance, mechanism, and implications in James' philosophy. It seeks to show that James' epistemological, ethical, and religious pluralisms do not necessarily rest on any metaphysical foundation, but rather share a systematic antireductionism. Nevertheless, in order to thoroughly understand James' overall pluralism, his metaphysical pluralism is no less essential than the others. Secondly, it seeks to discuss and evaluate the possible contributions of James' pluralism to feminist philosophy, especially to pragmatist feminism, by focusing on the role of subjectivity in knowledge construction and analyzing the philosophical implications of acknowledging the epistemological significance of a knower's subjectivities. This will help to reveal not only the social and political dimensions of knowledge and its construction, but also the potential to dissolve long-standing dichotomies that feminist philosophers have taken issue with.

Keywords: Pluralism, William James, Feminism, Subjectivity

³ This article is part of research "The Buddhist Pluralism Project" Professor Emerita Suwanna Satha-Anand, Senior Research Fellow, Thailand Science Research and Innovation (TSRI, 2018-2021)

⁴ Chair of Gender Theory, Department of Humanities Studies, IULM University, Milan, Italy.
e-mail: supakwadee.amatayakul@iulm.it

บทนำ

การศึกษาอภิปรายแนวคิดพหุนิยม (Pluralism) ดูเหมือนจะต้องเริ่มต้นด้วยการตระหนักว่าโลกที่เราอาศัยอยู่นี้เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นจุดยืนทางศีลธรรม วิถีชีวิต อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา และแม้กระทั่งมุมมองทางปรัชญาที่พยายามอธิบายโลกแห่งความเป็นจริงตลอดจนโลกแห่งคุณค่าอันหลากหลายในรูปแบบที่ต่างกันออกไป

ปรัชญาปฏิบัตินิยมคลาสสิก (Classical Pragmatism) ซึ่งมีวิลเลียม เจมส์ (William James, 1842-1910) เป็นผู้ร่วมก่อตั้งในช่วงหลังของศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 เป็นกระแสความคิดที่มุ่งคัดค้านและต่อต้านแนวคิดแบบเอกนิยม (Monism) ที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ผ่านปฐมธาตุหรือความจริงเพียงหนึ่งเดียว วิลเลียม เจมส์เป็นนักปรัชญาอเมริกันที่ได้รับความนิยมและมีผู้ศึกษามากที่สุดคนหนึ่ง ความคิดของเจมส์กลับมาได้รับความสนใจเป็นพิเศษอีกครั้งในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในบริบทสังคมและการเมืองปัจจุบันที่มีแนวโน้มไปในทางสุดโต่ง บ่อยครั้งความคิดของเจมส์ถูกยกขึ้นมาอ้างเพื่อแสดงให้เห็นว่าเราอาจอธิบายปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆผ่าน “ชุดความจริง” หลายชุดด้วยกัน โดยที่ “ชุดความจริง” แต่ละชุดล้วนมีพลังในการอธิบายและมีความชอบธรรมไม่แพ้กัน

ปรัชญาของเจมส์มีรากฐานความคิดแบบพหุนิยม คือเห็นว่าโลกนี้ประกอบด้วยข้อเท็จจริงหรือสิ่งต่างๆอันหลากหลาย ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้โดยอาศัยทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียวหรือมุมมองแบบเดียวเท่านั้น เจมส์เห็นว่าวิถีคิดแบบต่างๆล้วนมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญในตัวเอง ไม่มีวิถีคิดแบบใดแบบหนึ่งที่ทำให้เราเข้าใจโลกแห่งความเป็นจริงได้อย่างจริงแท้หรือสมบูรณ์ และแต่ละมุมมองก็ไม่สามารถถูกกลดทอนลงสู่มุมมองอื่นได้ วิถีคิดทั้งหลายให้เราได้อย่างมากเพียงสมมติฐานเกี่ยวกับโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งอาจถูกปรับเปลี่ยนได้ในเงื่อนไขหรือเพื่อจุดมุ่งหมายที่ต่างกันออกไป อันอาจทำให้สิ่งที่เราเคยเชื่อมั่นว่าเป็น “ความจริง” มีรูปลักษณ์หน้าตาต่างไปจากเดิม

ในแนวคิดพหุนิยมของเจมส์ การตีความ “ความจริง” ว่าเป็นสิ่งที่รับใช้เป้าหมายอันหลากหลายของมนุษย์ และความคิดที่ว่าชุดคุณค่าความเชื่อของมนุษย์ปรับเปลี่ยนพัฒนาไปตามประสบการณ์ที่สะสมในชีวิต ล้วนเป็นแนวคิดที่นักปรัชญาสตรีนิยม โดยเฉพาะสายปฏิบัตินิยม เห็นว่าเป็นคลังเครื่องมือที่มีประโยชน์สำหรับการท้าทายปรัชญาที่มีรากฐานอยู่บนแนวคิดปิตาธิปไตย (patriarchy) ทั้งในแง่การยกยอ “ความมีเหตุผล” และดูแลนองค์ประกอบของอารมณ์ การแบ่งแยกระหว่างอาณาเขตสาธารณะและส่วนตัว และคุณค่าต่าง ๆ ที่พ่วงมากับการแบ่งแยกนี้ นักคิดสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยมที่สำคัญ เช่น ชาร์ลีน แฮดด็อก ซีกฟรีด (Charlene Haddock Seigfried) เอริน ทาร์เวอร์ (Erin Tarver) และแซนดอน ซัลลิแวน (Shannon Sullivan) ได้ศึกษาคุณูปการปรัชญาของเจมส์ที่มีต่อแนวคิดสตรีนิยม และตั้งข้อสังเกตว่าแม้เจมส์จะเชื่อมั่นในพหุนิยม ผลพวงที่ดีของพหุนิยมดังกล่าวกลับดูเหมือนจะไม่เอื้อประโยชน์ให้ผู้หญิงในงานเขียนของเขา และไม่ครอบคลุมการอธิบาย “ความจริง” ในประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิง ศักยภาพของแนวคิดพหุนิยมของเจมส์จึงจำเป็นต้องผ่านการวิพากษ์และวิเคราะห์จากปรัชญาสตรีนิยมก่อนที่จะถูกนำไปใช้โดยไม่พิจารณาว่าลัทธิชายเป็นใหญ่ฝังรากอยู่ลึกเพียงใดในระบบปรัชญาของเขา

แนวคิดพหุนิยมในปรัชญาของเจมส์สำคัญไม่น้อยไปกว่าแนวคิดปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และประจักษ์นิยมแบบสุดโต่ง (Radical Empiricism) ที่เขาเป็นต้นคิดหลัก เจมส์เองเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างเอกนิยมกับพหุนิยมในอภิปรัชญาเป็นปัญหาสำคัญที่สุดและมีนัยทางปรัชญาที่สำคัญที่สุด (James, 1979) กระนั้น พหุนิยมของเจมส์ก็ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงในขอบเขตของอภิปรัชญา หากแต่ยังปรากฏอย่างชัดเจนในญาณวิทยา จริยศาสตร์ และปรัชญาศาสนาอีกด้วย เราอาจกล่าวได้ว่าพหุนิยมเชิงอภิปรัชญาของเจมส์มีลักษณะร่วมที่สำคัญกับประจักษ์นิยมแบบสุดโต่ง แต่ลักษณะร่วมดังกล่าวกลับไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนนักในการกล่าวถึงพหุนิยมในแง่อื่น ๆ เราจะได้เห็นต่อไปว่าลักษณะร่วมที่สำคัญของพหุนิยมที่ปรากฏในญาณวิทยา จริยศาสตร์ และศาสนาในปรัชญาของเจมส์ไม่ใช่หลักการทางอภิปรัชญา หากแต่เป็นแนวคิดแบบต่อต้านการลดทอน (antireductionism) อย่างเป็นระบบ อันเป็นผลมาจากการที่เจมส์ตระหนักถึงความเป็นพหุลักษณะในแง่มุมต่างๆ เหล่านี้ในปรัชญา โดยไม่ได้พยายามโยงเข้าสู่ประเด็นเรื่องธรรมชาติพื้นฐานของโลกแห่งความเป็นจริงอย่างชัดเจนในทุกกรณี

งานวิจัยนี้ประกอบไปด้วยสองส่วนหลัก ส่วนแรกเป็นการอธิบาย อภิปราย วิเคราะห์แนวคิดพหุนิยมในปรัชญาของเจมส์ในเชิงอภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ และปรัชญาศาสนา ส่วนที่สองเป็นการประเมินและอภิปรายคุณูปการที่แนวคิดพหุนิยมของเจมส์อาจมีต่อปรัชญาสตรีนิยม

พหุนิยมในปรัชญาของวิลเลียม เจมส์

1. พหุนิยมในอภิปรัชญาและประจักษ์นิยมแบบสุดโต่ง

พหุนิยมในอภิปรัชญาของเจมส์มีองค์ประกอบสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรกคือพหุนิยมเชิงภววิทยา (ontological pluralism) ส่วนที่สองคือทัศนคติทางศาสนาแบบพหุนิยมของเขา (pluralistic religious worldview) ซึ่งต่างจากพหุนิยมเชิงศาสนาที่จะกล่าวถึงต่อไป

ในส่วนของพหุนิยมเชิงภววิทยา สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ศึกษาพหุนิยมของเจมส์ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับแง่มุมอื่นๆ ในปรัชญาของเขาสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนระหว่าง “พหุนิยม” กับ “ประจักษ์นิยมแบบสุดโต่ง” เจมส์เรียกทัศนคติทางปรัชญาของเขาว่า “ประจักษ์นิยมแบบสุดโต่ง” และเรียกทัศนคติทางปรัชญาที่เขาเห็นว่าตรงข้ามกับเอกนิยมและเป็นพันธมิตรกับ “ประจักษ์นิยมแบบสุดโต่ง” ว่า “พหุนิยม” กระนั้น เจมส์ก็ได้นิยาม “ประจักษ์นิยมแบบสุดโต่ง” ไว้ในหลายรูปแบบด้วยกัน เปลี่ยนไปตามพัฒนาการทางความคิดของเขา และบางครั้งก็ถึงกับเปลี่ยนไปจนเกือบไม่เหลือเค้าโครงเดิม เช่นใน *The Will to Believe* (1897) “ประจักษ์นิยมแบบสุดโต่ง” บ่งถึงความรู้เกี่ยวกับโลกธรรมชาติซึ่งมีสถานภาพเป็นเพียงสมมติฐานที่ปรับแก้ได้ แต่ใน *The Meaning of Truth* (1909) บ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ซึ่งเขาเห็นว่าไม่ได้อยู่นอกเหนือประสบการณ์เป็นต้น

แม้เจมส์ไม่ได้นิยามประจักษ์นิยมแบบสุดโต่งในแง่ของพหุนิยม แต่ก็ได้นำสองแนวคิดนี้มาเชื่อมโยงกันเกือบจะในงานทุกชิ้น เขาอธิบายว่าโลกเป็นพหุลักษณะและเอกภาพใดๆ ของโลกไม่ได้เป็นอะไรมาไปกว่าการสะสมข้อมูล

ซึ่งน่าจะบ่งบอกถึงสองสิ่งด้วยกัน ประการแรกเป็นการอธิบายในเชิงอภิปรัชญา ว่าเป็นจริงที่เราประสบได้ มีลักษณะเป็นพหุลักษณะ ไม่ใช่ “เอกลักษณะ” ในความหมายที่ว่า มีลักษณะหรือรูปแบบพื้นฐานอย่างหนึ่งร่วมกัน และประการที่สองเป็นการอธิบายในเชิงญาณวิทยา ว่าเป็นเอกภาพอย่างสมบูรณ์เป็นสิ่งที่มนุษย์ยังไม่ได้ค้นพบ และเป็นข้อจำกัดแห่งกิจกรรมทางปัญญา หรือการคิดของมนุษย์ (James, 1979) ด้วยเหตุนี้ ข้อเท็จจริงทั้งหลายจึงมีสถานภาพเป็นเพียงสมมติฐานที่ผิดได้ ปรับแก้ได้ตามข้อมูลที่เพิ่มขึ้นจากประสบการณ์ และไม่สามารถถูกอธิบายได้โดยอาศัยทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียว กระนั้น การเชื่อมโยงพหุนิยมกับประจักษ์นิยมแบบสุดโต่งในงานหลายชิ้นของเขาก็ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองแนวคิดนี้ชัดเจนขึ้นแต่อย่างใด

มโนทัศน์สำคัญที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจในพหุนิยมเชิงภววิทยาของเจมส์คือ “รูปแบบย่อย” ในงาน *A Pluralistic Universe* (1909) เจมส์อธิบายความแตกต่างระหว่าง “ปรัชญาแห่งความสมบูรณ์” กับ “ปรัชญาพหุนิยม” เจมส์เห็นว่าปรัชญาแห่งความสมบูรณ์มองโลกในแง่ “รูปแบบรวม” (all-form) หรือรูปแบบอันสมบูรณ์ ในขณะที่ปรัชญาพหุนิยมมองโลกแห่งความเป็นจริงโดยใช้ “รูปแบบย่อย” (each-form) เจมส์ยกตัวอย่างความแตกต่างระหว่าง “รูปแบบรวม” กับ “รูปแบบย่อย” ใน *Some Problems of Philosophy* (1911) โดยกล่าวถึงดวงดาวซึ่งมีจำนวนไร้ขีดจำกัด แต่ละดวงบ่งชี้ได้ด้วยตัวเลข 1, 2, 3, 4,... อย่างไรก็ดีสิ้นสุด จำนวนเลขไร้ขีดจำกัดฉนั้นใด จำนวนดาวก็ไร้ขีดจำกัดฉนั้นใด ดาวย่อยแต่ละดวงไม่สามารถทำให้ดาวทั้งหมดกลายเป็นตัวเลขจำนวนใดจำนวนหนึ่งได้ การพยายามกล่าวว่าดาวทั้งหมดรวมกันเป็นตัวเลขจำนวนใดจำนวนหนึ่งเป็นการกล่าวถึง “รูปแบบรวม” ซึ่งเจมส์เห็นว่า เป็นลักษณะของปรัชญาแห่งความสมบูรณ์ ในทางตรงกันข้าม การกล่าวถึงดาวแต่ละดวงซึ่งบ่งชี้ได้ด้วยตัวเลขจำนวนใดจำนวนหนึ่งเป็นการกล่าวถึง “รูปแบบย่อย” เมื่อนับไปเรื่อย ๆ ก็จะได้ภาพรวมของดาวที่สมบูรณ์ขึ้น แต่ก็ไม่มีวันเข้าถึง “ความสมบูรณ์” ได้ อันเนื่องมาจากความไร้ขีดจำกัดของจำนวนดวงดาว

พหุนิยมเชิงภววิทยาของเจมส์ต้องพิจารณาแยกจากทัศนะทางศาสนาแบบพหุนิยมของเขา พหุนิยมเชิงภววิทยาเป็นสมมติฐานทางอภิปรัชญาเกี่ยวกับโครงสร้างหรือธรรมชาติพื้นฐานของโลกแห่งความเป็นจริง ในขณะที่ทัศนะทางศาสนาแบบพหุนิยมเป็นทัศนะทางอภิปรัชญาที่ว่าด้วยธรรมชาติพื้นฐานที่สุดของโลกแห่งความเป็นจริงทางศาสนา ซึ่งมีเนื้อหาเกินขอบเขตของพหุนิยมทางภววิทยา เนื่องจากกล่าวถึงความเชื่อทางศาสนาแบบพหุนิยมที่เชื่อว่า มีพระเจ้าอยู่ทุกแห่ง (pantheism) ความเชื่อในพระเจ้าที่มีขีดจำกัด (finite God) ความเชื่อแบบสรรพจิตนิยม (panpsychism) และทัศนะที่มองว่ามนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนโลกให้ดีขึ้นได้ (meliorism) กล่าวคือ เจมส์เห็นว่าการที่โลกจะรอดพ้นจากความชั่วร้ายและความทุกข์ได้ ไม่ใช่ทั้งสิ่งที่แน่นอนหรือเป็นไปได้ แต่เป็นสิ่งที่น่าจะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยความร่วมมือของมนุษย์ทั้งหลาย

2. พหุนิยมในญาณวิทยา

แนวคิดพหุนิยมในญาณวิทยาของเจมส์ปรากฏอย่างชัดเจนที่สุดในงาน *Pragmatism*, Lecture V: “Pragmatism and Common Sense” ซึ่งเจมส์กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงและการเติบโตของความรู้ และเสนอสมมติฐานที่ว่า “ขอบเขตความรู้ที่กว้างที่สุดที่เราเคยมีหรือจะมีในอนาคตยังคงมีความไม่รู้อยู่บ้าง ... ข้อมูลเล็ก ๆ บางส่วนอาจจะหลุดมือเราไปได้” (James, 1977) สิ่งที่เจมส์อภิปรายเกี่ยวกับพหุนิยมเชิงญาณวิทยาแสดงให้เห็น

ว่าเจมส์ไม่เพียงเชื่อว่าความรู้เป็นพหุลักษณะเท่านั้น อันเป็นจุดยืนที่ปฏิเสธเอกนิยมทางญาณวิทยาที่เห็นว่าเราสามารถรู้โลกแห่งความเป็นจริงได้อย่างสมบูรณ์ หรือสามารถมีมุมมองเอกเช่นพระเจ้าได้ แต่ยังเชื่อกับว่าธรรมชาติของมนุษย์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกแห่งความเป็นจริงก็มีความเป็นพหุลักษณะด้วยเช่นกัน น่าสังเกตว่าเจมส์ไม่ได้อภิปรายพหุนิยมในญาณวิทยาในฐานะเป็นส่วนต่อหรือเป็นสิ่งที่อกเงยจากฐานทางอภิปรัชญา และไม่ได้เห็นว่าการกล่าวถึงธรรมชาติของความรู้จะต้องอาศัยการยอมรับพหุนิยมเชิงภาววิทยาแต่อย่างใด

เจมส์แยกแยะระหว่างหมวดหมู่พื้นฐานของความคิด (categories) หรือที่เขาเรียกว่า “สิ่งพื้นฐานที่สุดที่เราใช้ในการคิด” เช่นเวลา พื้นที่ และความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ซึ่งเราใช้เป็นเครื่องมือในการคิดในระดับพื้นฐานที่สุดกับวิธีการคิดในเชิงมนุษย์อย่างเป็นระบบที่พัฒนาขึ้นในเวลาต่อมา เช่นวิทยาศาสตร์กับปรัชญา ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยหมวดหมู่พื้นฐานทั้งหลายเพื่อช่วยให้เราจัดสรรรูปแบบต่าง ๆ ให้กับโลกแห่งความเป็นจริงได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ วิธีการคิดทั้งหลายเหล่านี้มีลักษณะร่วมคือสามารถเป็น “ภาพแทน” โลกแห่งความเป็นจริงได้ในระดับหนึ่ง แต่เราใช้มันในรูปแบบที่ต่างกัน และใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต่างกันออกไปด้วย ดังที่เขากล่าวว่า “สามัญสำนึกดีกว่าสำหรับด้านหนึ่งของชีวิต วิทยาศาสตร์สำหรับอีกด้านหนึ่ง การวิจารณ์ทางปรัชญาสำหรับด้านที่สาม แต่การจะกล่าวได้ว่าอันไหนจริงที่สุดอย่างสมบูรณ์ สวรรค์เท่านั้นที่จะล่วงรู้ได้” (James, 1977) วิธีคิดต่างๆเหล่านี้ถูกพัฒนาขึ้นในประวัติศาสตร์เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือชุดเป้าหมายเฉพาะ และไม่สามารถถูกลดทอนให้กลายเป็นวิธีคิดอื่นได้ ทุกวิธีคิดล้วนเป็นเพียงสมมติฐานเกี่ยวกับโลกแห่งความเป็นจริงที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้หรือถูกแทนที่ได้ตามทฤษฎีที่เราต้องการใช้หรือเป้าหมายที่เราต้องการบรรลุ เจมส์กล่าวต่อไปว่าเนื่องจากเราเข้าใจความเป็นจริงในรูปแบบที่ต่างกัน เราจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าใจ “ความจริง” ที่เรามักยอมรับกันว่าเป็นภาพสะท้อนระหว่างจิตกับโลกอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้พิสูจน์แล้วว่าไม่ได้เป็นเช่นนั้น เนื่องจากสิ่งที่เรารับรู้กับสิ่งที่ดำรงอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงอาจไม่เหมือนหรือสอดคล้องกันเสียทีเดียว แต่ปรัชญาจะตามความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ไม่ทัน เราอาจกล่าวได้ว่าพหุนิยมเชิงญาณวิทยาของเจมส์เชื่อมต่อกับปรัชญาปฏิบัตินิยมของเขาในความพยายามปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ “ความจริง” และการทดสอบความจริงโดยอาศัยพัฒนาการของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในการเข้าใจโลก

3. พหุนิยมในจริยศาสตร์

แนวคิดพหุนิยมของเจมส์ปรากฏให้เห็นครั้งแรกในทัศนะทางจริยศาสตร์ โดยเฉพาะในการอภิปรายเกี่ยวกับทฤษฎีศีลธรรมและธรรมชาติของคุณค่าที่เป็นพหุลักษณะอย่างลดทอนไม่ได้ ใน “The Moral Philosopher and the Moral Life” (1891) เจมส์เสนอความคิดที่ว่าอุดมคติทางจริยธรรมและมโนทัศน์ “ความดี” หรือ “สิ่งที่ดี” ปรากฏอยู่อย่างหลากหลาย และไม่มีทฤษฎีจริยศาสตร์ใดที่อธิบายความหลากหลายของคุณค่าได้อย่างครอบคลุม เราทำได้เพียงการพยายามตอบสนอง “ข้อเรียกร้องทางศีลธรรม” ทั้งหลายที่บ่อยครั้งไม่ลงรอยหรือขัดแย้งกัน ให้ได้มากที่สุด เจมส์ปฏิเสธทั้งแนวคิดที่ว่าเราสามารถอธิบายโลกทางศีลธรรมได้ด้วยแรงจูงใจเพียงชนิดเดียวที่จะนำไปสู่การกระทำ และแนวคิดที่ว่าเราอธิบายพันธะทางศีลธรรมได้อย่างครอบคลุมหมดจดด้วยหลักการ

ทางศีลธรรมเพียงหลักการเดียว (เช่นประโยชน์นิยมหรือหน้าที่นิยม) เมื่อต้องเผชิญกับความขัดแย้งระหว่างแรงจูงใจและอุดมคติต่าง ๆ ทางศีลธรรม เจมส์จึงเสนอว่าเราพึงตอบสนองข้อเรียกร้องต่างๆทางศีลธรรมให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าข้อเรียกร้องเหล่านั้นจะขัด หรือแย้ง หรือแข่งกันหรือไม่ก็ตาม เจมส์เห็นว่าคุณค่าสำคัญของหลักการทางจริยศาสตร์เช่นนี้คือสามารถช่วยสร้างสังคมที่เห็นค่าชุดคุณค่าต่างๆอย่างครอบคลุมมากขึ้นเรื่อย ๆ และที่ยอมรับอุดมคติและความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตที่ดีทางศีลธรรมได้ในวงกว้าง

ในงาน “On a Certain Blindness in Human Beings” และ “What Makes a Life Significant” (James, 2008) เจมส์กล่าวถึงปรากฏการณ์ที่มนุษย์มีความมืดบอดต่อคุณค่าหรือวิถีชีวิตแบบอื่นที่ต่างไปจากของตน เขาอธิบายความเป็นพหุลักษณะอย่างไม่สามารถลดทอนได้ของธรรมชาติของคุณค่า อุดมคติทางศีลธรรม และวิถีชีวิต เจมส์เห็นว่าเราแต่ละคนล้วนหมกมุ่นอยู่กับการพัฒนาตัวเองเสียจนมองไม่เห็นชีวิตทางอารมณ์ความรู้สึก แรงจูงใจหรือแรงผลักดัน และแม้กระทั่งภาพแห่งชีวิตที่ดีของผู้อื่น เจมส์มองว่าคุณค่าต่างๆขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกในส่วนหนึ่ง เนื่องจากเราไม่สามารถเข้าถึงหรือเข้าใจชีวิตทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่นได้อย่างถ่องแท้ เราจึงไม่สามารถเข้าใจคุณค่าที่ผู้อื่นยึดถือได้อย่างถ่องแท้เช่นกัน การแสวงหาอุดมคติหรือชีวิตที่ดีของเราเองทำให้เรามีบอดต่อคุณค่าและความสำคัญของวิถีชีวิตและการนิยามความดีแบบอื่นๆ เจมส์เสนอทางออกสำหรับปัญหานี้คือโดยการใช้ขันติธรรมหรือการยอมรับ (tolerance) แต่ก็ไม่ใช่การยอมรับอย่างไร้ขีดจำกัด หากแต่เป็นขันติธรรมที่ยอมรับเพียงคุณค่าและวิถีชีวิตที่ไม่เป็นภัยต่อผู้อื่นเท่านั้น อันพอทำให้เราเข้าใจได้ว่าพหุนิยมเชิงคุณค่าที่เจมส์เสนอไม่น่าจะถูกโจมตีว่าเป็นสัมพัทธนิยมทางจริยศาสตร์

สำหรับเจมส์การไม่ยอมรับความเป็นพหุลักษณะและประสบการณ์หรือมุมมองของผู้อื่นเป็นสาเหตุหลักของความทุกข์และความชั่วร้ายทางศีลธรรมในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เจมส์จึงเห็นว่าการไม่แทรกแซงวิถีชีวิตและนิยามความดีแบบที่ต่างจากเราควรเป็นหลักการแรกที่ใช้กำกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

4. พหุนิยมในปรัชญาศาสนา

ใน *William James on Ethics and Faith* (2009) ไมเคิล สเลเทอร์เสนอว่าพหุนิยมทางศาสนาของเจมส์ปรากฏอยู่ในสามรูปแบบด้วยกัน

รูปแบบแรกคือพหุนิยมเชิงศาสนาในแง่ของการเลือกเชื่อ เจมส์เสนอใน *The Will to Believe* ว่ามนุษย์มีสิทธิ์ที่จะเลือกเชื่อในทางศาสนาได้ โดยสิทธิ์ในการเลือกเชื่อนี้มีเงื่อนไขสองประการด้วยกัน ประการแรกคือค่าความจริงของความเชื่อดังกล่าวจะต้องยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ ความเชื่อนั้นๆต้องไม่ใช่การยืนยันหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงระดับพื้นฐาน ประการที่สองคือการใช้สิทธิ์ในการเลือกเชื่อจะต้องไม่เป็นภัย ไม่ทำร้ายผู้อื่น หรือปิดกั้นการใช้สิทธิ์ในการเลือกเชื่อของผู้อื่นในรูปแบบเดียวกัน แม้แนวคิดเช่นนี้จะไม่ได้แปลว่าเราเลือกเชื่ออะไรก็ได้ตามใจชอบ แต่ก็เป็น การเปิดพื้นที่ให้กับความเชื่อทางศาสนาที่หลากหลาย ทั้งในเชิงญาณวิทยาและจริยศาสตร์ เจมส์เห็นว่าการเปิดกว้างให้มนุษย์เลือกเชื่อตามศรัทธาของตนเป็นองค์ประกอบสำคัญในสังคมพลวัตรของผู้มีปัญญา และเป็นเงื่อนไขจำเป็นของ “ศาสตร์แห่งศาสนา” ที่มุ่งค้นพบว่าสมมติฐานทางศาสนาใดน่าจะเป็นจริงที่สุดบนฐานความคิดแบบประจักษ์นิยม โดยที่การพิจารณาดังกล่าวถูกควบคุมด้วยหลักขันติธรรม

รูปแบบที่สองคือการยอมรับข้อเท็จจริงของพหุนิยมทางศาสนา เจมส์เห็นว่าไม่มีศาสนาหนึ่งใดหรือประสบการณ์ทางศาสนาแบบใดที่จัดได้ว่าดีที่สุดสำหรับมนุษย์ทุกคน เจมส์ไม่ได้มองคุณค่าเชิงปฏิบัติของศาสนา ความเชื่อ หรือประสบการณ์ว่าเป็นคุณค่าสัมบูรณ์ แต่เห็นว่าขึ้นอยู่กับความต้องการและสภาวะทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคล ถ้าจริงอย่างที่เจมส์คิดว่ามนุษย์มีความต้องการ ความกังวล และความโน้มเอียงที่หลากหลายในทางศาสนา และถ้าศาสนาใดศาสนาหนึ่งตอบสนองความต้องการ ความกังวล และความโน้มเอียงชุดหนึ่ง แต่กีดกันอีกชุดหนึ่ง เราก็ไม่มีเหตุผลพอที่จะเชื่อได้ว่ามีศาสนารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการหรือความกังวลของมนุษย์ทุกคนได้ สำหรับเจมส์พหุลักษณะและความหลากหลายในศาสนาเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริม ไม่ใช่ปิดกั้น

รูปแบบที่สามคือพหุนิยมเชิงศาสนาในแง่การตีความ เจมส์เสนอว่ามนุษย์สามารถตีความประสบการณ์ทางศาสนาของตนตลอดจนประสบการณ์เชิงรหัสยะหรือประสบการณ์ที่อยู่เหนือการอธิบายด้วยหลักเหตุผล (mystical experience) ได้ในหลายทางด้วยกัน บนฐานของความเป็นพหุลักษณะของสิ่งที่เจมส์เรียกว่า overbeliefs อันได้แก่สิ่งที่เราเลือกเชื่อในขณะที่ยังไม่มีหลักฐานสนับสนุนความเชื่อนั้น ๆ เพียงพอ การตีความประสบการณ์ทางศาสนา นอกจากจะทำได้อย่างหลากหลายแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ลัดทอนไม่ได้อีกด้วย มนุษย์แต่ละคนมีสิทธิ์ที่จะตีความประสบการณ์ทางศาสนาของตนไปในทางที่ตอบสนองเป้าหมายของชีวิตแต่ละคนในทางปฏิบัติ

เราคงพอได้เห็นแล้วว่าลักษณะร่วมที่สำคัญและชัดเจนที่สุดของพหุนิยมในแง่มุมต่างๆ ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ข้างต้นคือการปฏิเสธแนวโน้มของปรัชญาที่มักลดทอนพหุสภาวะให้เป็น “เอกสภาวะ” ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างหลากหลายของสรรพสิ่ง หรือของวิธีคิด คุณค่า หรือรูปแบบประสบการณ์ความเชื่อทางศาสนาก็ตาม ทิศนะพหุนิยมของเจมส์ในญาณวิทยา จริยศาสตร์ และปรัชญาศาสนาไม่ได้ถูกพัฒนาให้งอกเงยขึ้นมาจากฐานความคิดทางอภิปรัชญาโดยตรง และสามารถดำรงอยู่ได้เองแม้ปราศจากฐานดังกล่าว กระนั้น การกล่าวเช่นนี้ก็ไม่ได้หมายความว่ามโนทัศน์ในพหุนิยมเชิงอภิปรัชญาของเจมส์ อย่างเช่น “รูปแบบย่อย” สำคัญน้อยไปกว่ามโนทัศน์ในพหุนิยมสาขาอื่นๆ ในการช่วยให้เราเข้าใจแนวคิดพหุนิยมโดยรวมของเขา

พหุนิยมของเจมส์กับปรัชญาสตรีนิยม

ปรัชญาสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยมได้พยายามผสมผสานถักร้อยแนวคิดสำคัญของปรัชญาปฏิบัตินิยม อย่างเช่น พหุนิยม ประสบการณ์จริงในชีวิต (lived experience) และแง่มุมที่เกี่ยวเนื่องกับโลกสาธารณะของปรัชญา เข้ากับแนวคิดสตรีนิยมทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อให้ปรัชญาสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยมมีพลังและเครื่องมือพอที่จะรับมือกับประเด็นที่เห็นว่าเป็นปัญหาทางสังคมได้ นักปรัชญาปฏิบัตินิยมเห็นว่ามนุษย์ได้ความรู้มาโดยอาศัยประสบการณ์หลากหลายรูปแบบ อันหมายความว่าบริบททางสังคมเป็นฐานที่สำคัญของข้ออ้างทางญาณวิทยา ทั้งปวง และความรู้เป็นผลแห่งการหล่อหลอมของโลกทัศน์อันหลากหลายที่ล้วนมาจากประสบการณ์ ดังนั้นจึงเห็นว่าพหุนิยมเป็นแกนหลักของแนวคิดตน ด้วยเหตุนี้ ประสบการณ์ของผู้หญิงจึงนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มองข้ามไม่ได้สำหรับปรัชญาปฏิบัตินิยม

นักปรัชญาสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยม เช่น Seigfried, Tarver & Sullivan (2015) ได้วิเคราะห์ประเมินความคิดทางปรัชญาของเจมส์ในส่วนที่ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาปรัชญาสตรีนิยม เช่น การให้ความสำคัญกับพหุลักษณะของประสบการณ์ และการยืนยันว่าทฤษฎีทางปรัชญาจะต้องส่งผลในทางปฏิบัติ กระนั้นงานที่สำคัญเหล่านี้ก็ไม่ได้พิจารณาโดยตรงว่าแนวคิดพหุนิยมของเจมส์สามารถมีคุณูปการต่อแนวคิดสตรีนิยมหรือไม่ อย่างไร

ผู้วิจัยต้องการเสนอว่าการเข้าใจพหุนิยมของเจมส์สำคัญต่อการเข้าใจบทบาทและความสำคัญของ “อัตภาวะ” (subjectivity) ซึ่งเป็นมโนทัศน์หลักและเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาสตรีนิยมโดยรวม และโดยเฉพาะของปรัชญาสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวประการหนึ่งคือการเน้นย้ำความสำคัญของการปฏิบัติไม่น้อยไปกว่าการคิดเชิงทฤษฎีทางปรัชญาและมีเป้าหมายสำคัญคือการขับเคลื่อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันจะนำมาซึ่งความยุติธรรมและความเท่าเทียมสำหรับผู้หญิง นักปรัชญาสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยมเห็นว่าชุมชนที่มีความเป็นพหุลักษณะล้วนมีคุณค่าทางญาณวิทยาและเป็นฐานที่เอื้อต่อการแก้ปัญหาทางสังคม เช่นการกดขี่หรือความอยุติธรรมทางเพศ โดยต้องคำนึงถึงความต้องการและประสบการณ์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ปรัชญาสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยมจึงมีแนวโน้มที่จะอาศัยบริบททางสังคมเพื่อสร้างพื้นที่ให้กับความเป็นจริงที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และเพื่อพยายามเข้าใจว่าสถานการณ์ใดๆเป็นผลมาจากบริบทและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ภายใต้บริบทชุดใหม่อย่างไร ในการทำเช่นนั้น ประสบการณ์เฉพาะตัวและ “อัตภาวะ” เป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ โดยเฉพาะในกระบวนการที่มุ่งพิจารณาทัศนะและมุมมองของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

หัวใจของพหุนิยมเชิงอภิปรัชญาของเจมส์ที่น่าจะเป็นจุดเชื่อมโยงกับปรัชญาสตรีนิยมได้อย่างมีความหมาย ดูจะหนีไม่พ้นมโนทัศน์ “รูปแบบย่อย” ซึ่งคือรูปแบบย่อยของโลกที่เรารับรู้ในประสบการณ์ได้เป็นส่วน ๆ เมื่อประสบการณ์ซับซ้อนมากขึ้นอันเนื่องมาจากข้อมูลที่ถูกระดมในกาลเวลา รูปแบบย่อยเหล่านี้ก็สามารถถูกนำมาประกอบเข้าด้วยกันให้เป็นภาพที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เราอาจเรียกการรับรู้เช่นนี้ได้ว่า “พหุนิยมแห่งประสบการณ์” โดยที่ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์มีสถานะเป็นเพียงสมมติฐานที่อาจผิดได้และปรับแก้ได้ตามข้อมูลของประสบการณ์ในอนาคต

เราอาจจะกล่าวได้ว่าการเน้นย้ำความสำคัญของ “รูปแบบย่อย” ก็คือการตระหนักถึงความสำคัญของอัตภาวะของสรรพสิ่ง รวมทั้งของมนุษย์เองด้วย อีกทั้งยังเป็นการตระหนักถึงความจำเป็นทางญาณวิทยาที่จะรักษาความเป็นพหุลักษณะอันเป็นธรรมชาติพื้นฐานของโลกแห่งความเป็นจริง โดยไม่พยายามลดทอนความหลากหลายของลักษณะเฉพาะตัวเหล่านี้ให้กลายเป็นหน่วยที่คล้ายหรือเหมือนกัน และไม่พยายามใช้ภาพของ “องค์รวม” หรือ “รูปแบบรวม” ภาพใดภาพหนึ่งเพื่อครอบหรืออธิบายส่วนประกอบย่อยของความรู้หรือประสบการณ์ ซึ่งมีลักษณะปลายเปิดและไม่สมบูรณ์ นอกจากนี้ มโนทัศน์ “รูปแบบย่อย” ยังบ่งถึงการตระหนักถึงความสำคัญของบริบทของทั้งชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่งในโลก อันต่างจากวิธีคิดที่มีรากฐานอยู่บน “รูปแบบรวม” ซึ่งไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทใด ๆ เนื่องจากมักมองว่าสาระอยู่เหนือความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลา เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรม องค์ความรู้ และอื่น ๆ

นอกจากมโนทัศน์ “รูปแบบย่อย” จะช่วยให้เราตระหนักถึงความสำคัญของอัตภาวะที่หลากหลายโดยธรรมชาติของสรรพสิ่งในโลกแห่งความเป็นจริง รวมทั้งมนุษย์ด้วยแล้วผู้วิจัยเห็นว่าการต่อต้านการลดทอนอย่าง

เป็นระบบ ซึ่งเป็นลักษณะร่วมที่เด่นและสำคัญของพหุนิยมเชิงญาณวิทยา จริยศาสตร์ และศาสนาของเจมส์ ยังช่วยเผยต่อไปด้วยว่าเพราะเหตุใดอรรถาภิธานจึงต้องเป็นศูนย์กลางที่จำเป็นหรือขาดไม่ได้ของกระบวนการแสวงหาความรู้และการตัดสินใจทางจริยธรรมใด ๆ การต่อต้านการลดทอนอย่างเป็นระบบปรากฏอยู่ทั่วไปในงานเขียนของเจมส์ ทั้งในสิ่งที่เขาเรียกว่า “การต่อต้านเอกนิยม” (anti-monism) ซึ่งคือการปฏิเสธแนวคิดที่พยายามอ้างว่าวิธีอธิบายโลกมีเพียงวิธีเดียว ระบบเดียว และความจริงของตนเท่านั้นที่จริงแท้ และ “การต่อต้านสัมบูรณ์นิยม” (anti-absolutism) อันได้แก่แนวคิดที่อ้างว่าความรู้หรือระบบคิดที่ตนเสนออธิบายโลกได้อย่างสมบูรณ์ เราน่าจะเข้าใจการต่อต้านการลดทอนที่ว่านี้ได้ดีขึ้นหากเรามองย้อนกลับไปสู่ความเชื่อหลักการหนึ่งของแนวคิดปฏิบัตินิยม กล่าวคือสำหรับเจมส์ ระบบคิดทั้งหลาย ทั้งที่วัดด้วยความรู้ ชัดคุณค่า หรือศาสนา ล้วนตอบสนองเป้าหมายบางอย่างของมนุษย์เสมอ ดังนั้น ด้วยเหตุที่มนุษย์ดำรงอยู่ในบริบทเฉพาะตัวที่หลากหลายต่างกันออกไป มนุษย์จึงมีเป้าหมายชีวิตและเป้าหมายในการแสวงหาความรู้ที่ต่างกันออกไปด้วย หากตั้งต้นด้วยความเชื่อดังกล่าว เราอาจพิจารณาแนวคิดต่อต้านการลดทอนของเจมส์ได้ดังต่อไปนี้

การผูกโยงระบบคิดทั้งหลายไว้กับความหลากหลายหรือความเป็นพหุลักษณะของเป้าหมายของมนุษย์ ทำให้เราจำเป็นต้องตระหนักถึงความเป็นพหุลักษณะของระบบคิดเหล่านั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วยเช่นกัน เจมส์เสนอว่าความรู้ ชัดคุณค่า และความเชื่อทั้งหลายของมนุษย์ไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าสมมติฐาน ซึ่งอาจจริงหรืออาจเท็จก็ได้ เปลี่ยนแปลงได้ และถูกแทนที่ได้ตามเป้าหมายที่มนุษย์ต้องการบรรลุ ในญาณวิทยา ความรู้ วิธีคิด และทฤษฎีทั้งหลายล้วนเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้เพื่อ “จัดการ” กับโลกแห่งความเป็นจริง อันหมายความว่าเครื่องมือเหล่านี้มีไว้เพื่อใช้บรรลุผลบางประการซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่มนุษย์เอง ในจริยศาสตร์ ชัดคุณค่า อุดมคติทางจริยธรรม มโนทัศน์ “ความดี” หรือ “สิ่งที่ดี” ตลอดจนแรงจูงใจและการตัดสินใจทางศีลธรรม ล้วนสะท้อนความหลากหลายหรือความเป็นพหุลักษณะของเป้าหมายของมนุษย์ โลกทางศีลธรรมซับซ้อนเกินกว่าที่จะอธิบายได้ด้วยหลักการทางศีลธรรมเพียงหลักการเดียว หรือด้วยแรงจูงใจเพียงชนิดเดียว หากมโนทัศน์และแนวคิดทางศีลธรรมถูกผูกโยงไว้กับเป้าหมายอันหลากหลายของมนุษย์แล้ว คงไม่ยากนักที่จะเข้าใจได้ว่าไม่มีทฤษฎีทางจริยศาสตร์ใด ๆ อธิบายความหลากหลายของคุณค่าได้อย่างครอบคลุมหรือครบถ้วน หากตระหนักด้วยว่ามนุษย์มีข้อจำกัดในการเข้าใจระบบคิดที่ต่างไปจากของตน เราน่าจะเห็นได้ว่าเพราะเหตุใดเจมส์จึงเชื่อว่า “ขันติธรรม” จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม ในปรัชญาศาสนา ความเชื่อ ประสบการณ์ทางศาสนา การตีความประสบการณ์เหล่านี้ ตลอดจนการอ้างความจริงทางศาสนา ล้วนอิงอยู่กับเป้าหมายอันหลากหลายของมนุษย์อย่างแน่นแฟ้น มนุษย์มีสิทธิ์ที่จะเลือกเชื่อใน “ความจริง” บางอย่างที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ แต่มีความสำคัญต่อเป้าหมายในชีวิตของเขา ไม่ต่างไปจากความเข้าใจหรือการตีความประสบการณ์เชิงศาสนา ซึ่งมนุษย์สามารถเลือกตีความหรือเข้าใจได้ตามเป้าหมายที่ตนต้องการ เช่นเดียวกับในญาณวิทยาและจริยศาสตร์ ไม่มีหลักการหรือแนวคิดใดอธิบายความเชื่อหรือประสบการณ์ทางศาสนาที่หลากหลายของมนุษย์ได้อย่างครอบคลุมหรือสมบูรณ์ ความเป็นพหุลักษณะของเป้าหมายของมนุษย์ถูกผูกโยงอยู่กับความเป็นพหุลักษณะของระบบคิด ความเชื่อ และชัดคุณค่าอย่างแยกจากกันไม่ได้ ความไม่สมบูรณ์ของระบบคิด ความเชื่อ และชัดคุณค่าทั้งหลายสะท้อนต่อไปด้วยว่าคุณค่าเชิงปฏิบัติของความคิด

ความเชื่อเหล่านี้ไม่ใช่คุณค่าสัมบูรณ์ แต่ขึ้นอยู่กับความต้องการหรือเป้าหมายที่หลากหลายของมนุษย์ในการแสวงหาวิถีชีวิต ความรู้ ความเชื่อ ที่ตอบสนองสภาวะทางจิตใจของแต่ละบุคคลด้วย

ด้วยเหตุนี้ เราจึงน่าจะกล่าวได้ว่าการเข้าใจพหุนิยมของเจมส์ ทั้งในแง่ปรัชญาผ่านมโนทัศน์ “รูปแบบย่อย” และในแง่ญาณวิทยา จริยศาสตร์ ตลอดจนปรัชญาศาสนา ผ่านแนวคิดต่อต้านการลดทอน สำคัญต่อการเข้าใจบทบาทของอัตภาวะ อันเป็นหัวใจสำคัญของสตรีนิยม เนื่องจากพหุนิยมให้ความชอบธรรมทางญาณวิทยา แก่อัตภาวะหรือลักษณะเฉพาะตัวต่างๆในการรู้ การเลือกชุดคุณค่าหรือตัดสินการกระทำ การเชื่อ และในกระบวนการแสวงหาความรู้โดยรวมซึ่งผิดได้ เปลี่ยนแปลงได้ และถูกแทนที่ได้ตามเป้าหมายที่มนุษย์ต้องการ

สำหรับเจมส์ มนุษย์และประสบการณ์ของมนุษย์ล้วนมีความหลากหลาย ประสบการณ์เกิดขึ้นในเวลา อันหมายความว่าเวลามีผลต่อสิ่งที่เรารับรู้ การที่คนในสมัยหนึ่งอธิบายปรากฏการณ์จันทร์ปรากฏว่าเกิดจากการที่ราหูอมดวงจันทร์ กับการที่คนในอีกสมัยหนึ่งอธิบายปรากฏการณ์เดียวกันด้วยวิทยาศาสตร์ ด้วยดาราศาสตร์ ว่าจันทร์ปรากฏาเต็มดวงเกิดเมื่อดวงจันทร์ผ่านหลังโลกและเข้าสู่เงาของโลกพอดี อันจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อดวงอาทิตย์ โลก และดวงจันทร์เรียงตรงกันพอดี โดยมีโลกอยู่ตรงกลาง น่าจะเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน นอกจากเวลา ประสบการณ์ยังเกิดขึ้นในพื้นที่เฉพาะ ในสังคมวัฒนธรรมเฉพาะที่มีความคิดความเชื่อเฉพาะ สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อประสบการณ์ คือส่งผลให้มนุษย์ในตำแหน่งแห่งที่เฉพาะมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันออกไปนอกจากนี้ อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ผู้รับรู้โลกก็มีส่วนในการรับรู้ด้วยเช่นกัน แม้ปรัชญาบางสำนักจะลดทอนปรากฏการณ์อารมณ์ความรู้สึกลงให้กลายเป็นสภาวะทางกายเท่านั้น เจมส์กลับเห็นว่าองค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึกในประสบการณ์มนุษย์ไม่ว่ามนุษย์จะรับรู้แง่มุมต่างๆของโลกด้วยความรัก ความปรารถนา หรือความกลัว ความรู้สึกเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ทั้งสิ้น และไม่สามารถถูกลดทอนลงเป็นสิ่งอื่นใดได้ “พหุนิยมแห่งประสบการณ์” จึงครอบคลุมถึงสภาวะเฉพาะเหล่านี้ด้วย ซึ่งส่งผลต่อสิ่งที่เรารับรู้

สำหรับเจมส์ ประสบการณ์เป็นที่มาของความหมาย นั้นแปลต่อไปได้ว่าความหมายที่ได้จากประสบการณ์จะเปลี่ยนไปตามเงื่อนไของค์ประกอบของเวลา พื้นที่ สังคมวัฒนธรรม ความคิดความเชื่อ และอารมณ์ความรู้สึก การกล่าวเช่นนี้เท่ากับเป็นการ “ปลด” ความหมายของประสบการณ์ออกจากทฤษฎีต่างๆที่มุ่งทำให้ความหมายเป็นสิ่งที่ตายตัว การที่ความหมายของประสบการณ์ถูกสะสมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆก็คือกระบวนการสร้าง “ความจริง” ที่มีฐานะเป็นเพียงสมมติฐาน ผิดได้ ปรับเปลี่ยนได้ ตามข้อมูลที่เพิ่มมากขึ้นในประสบการณ์ นี่หมายความว่าสิ่งที่เราเรียกว่า “ความจริง” เป็นสิ่งที่ไร้ขีดจำกัดและถูกสร้างขึ้นใหม่ได้เสมอตามเงื่อนไของค์ประกอบของประสบการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

การชี้ชัดลงไปว่าจุดเชื่อมต่อที่สำคัญที่สุดระหว่างพหุนิยมของเจมส์กับทฤษฎีสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยมคือการเปิดพื้นที่ให้กับอัตภาวะทั้งหลายของผู้รู้ช่วยให้เราเข้าใจว่าเพราะเหตุใดนักญาณวิทยาสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยมกลุ่มใหญ่ (Code, 1991 ; Duran, 1990, 1993 ; Sullivan, 2001) จึงเสนอว่าลักษณะเฉพาะตัวของผู้รู้ที่มีบทบาทสำคัญในการก่อร่างสร้างความรู้ และควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษในทฤษฎีความรู้สตรีนิยม ประกอบด้วย (1) เพศของผู้รู้ (2) ตำแหน่งแห่งที่ในกาลเวลา (3) ตำแหน่งแห่งที่ในสังคมวัฒนธรรมเฉพาะ อันรวมถึงชาติพันธุ์ เผ่าพันธุ์

จุดยืนทางการเมือง ชนชั้น อายุ ศาสนา เป็นต้น (4) ความสร้างสรรค์ในการสร้างความรู้ ซึ่งมาพร้อมกับเสรีภาพ และความรับผิดชอบ และ (5) อารมณ์ความรู้สึก สิ่งที่เชื่อมั่น สิ่งที่ยากทำ ความปรารถนา และความสนใจ ผู้รู้ อยู่ในโลกแห่งความเฉพาะเหล่านี้ในร่างกายเฉพาะ มีเพศเฉพาะ รวมทั้งนัยต่าง ๆ ที่มาพร้อมกับความเฉพาะตัว เหล่านี้ ต่างจากผู้รู้แบบนามธรรมที่ไร้หน้าแต่เหมือนกันเชิงอะตอม

แนวคิดพหุนิยมของเจมส์นอกจากจะเปิดพื้นที่ให้กับบทบาทของอัตภาวะในการรับรู้เข้าใจโลกแห่งความเป็นจริง ความรู้ คุณค่า และระบบความคิดความเชื่อต่าง ๆ แล้ว ยังกรุยทางให้กับการสลายการแบ่งขั้วแยกข้าง (dichotomies) หรือทวินิยมในหลายรูปแบบที่นักปรัชญาสตรีนิยมเห็นว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างมุมมองทางปรัชญาที่สอดคล้องกับวิถีคิดและประสบการณ์ของผู้หญิง ชาร์ลีน แฮตต์ค็อก ชิกฟรีด ได้วิเคราะห์ไว้ในงาน *Pragmatism and Feminism* (1996) ว่าปรัชญาปฏิบัตินิยมกับสตรีนิยมมีจุดยืนร่วมกันที่ต้องการก้าวข้ามการแบ่งแยกระหว่าง (1) การ “ทำ” กับการ “คิด” อย่างบริสุทธิ์ (2) จิตกับร่างกาย (3) การปฏิบัติกับทฤษฎี และ (4) โลกแห่งความเปลี่ยนแปลงกับความเป็นจริงที่คงที่ ผู้วิจัยเห็นว่าองค์ประกอบหลายประการในพหุนิยมของเจมส์ที่ได้วิเคราะห์ในงานนี้เป็นเครื่องมือทางความคิดที่มีประสิทธิภาพสำหรับการสลายขั้วตรงข้ามทั้งสี่ข้อ ประการแรก เจมส์กล่าวไว้อย่างชัดเจนในงานของเขาส่วนที่ว่าด้วยทฤษฎีความรู้ว่าการครุ่นคิดหรือการคิดทบทวนจะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีผลในเชิงปฏิบัติเท่านั้น ปฏิบัตินิยมของเจมส์ไม่มีพื้นที่ให้การยกยอความบริสุทธิ์ของการคิดที่แยกขาดจากการกระทำ ความแตกต่างหลากหลายของเป้าหมายในชีวิตของผู้คิดหรือผู้กระทำเป็นตัวบ่งชี้ว่ากิจกรรมใดมีน้ำหนักมากกว่ากันในชีวิตของแต่ละคน เช่นเดียวกับการแบ่งแยกระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ เนื่องจากเจมส์ไม่เชื่อว่า “ทฤษฎี” ใดเพียงทฤษฎีเดียวที่ทรงพลังพอสำหรับการเข้าใจหรืออธิบายปรากฏการณ์ใด ๆ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะทฤษฎีมิได้ดำรงอยู่แยกจากการปฏิบัติ อันตอบสนองเป้าหมายที่แตกต่างหลากหลายในชีวิตของแต่ละคน ทฤษฎีที่ “ดี” คือทฤษฎีที่นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างบรรลุเป้าหมาย ไม่ใช่ทฤษฎีที่เป็นนามธรรมและอยู่เหนือโลกแห่งการปฏิบัติ ประการต่อมาคือการยกย่องจิตหรือสิ่งที่เป็นอสสารว่าบริสุทธิ์กว่าและผูกโยงอยู่กับแก่นแกนของความเป็นมนุษย์ ซึ่งคือความสามารถในการใช้เหตุผล มากกว่าร่างกายหรือสิ่งที่เป็นสสาร เราได้พิจารณาไปแล้วก่อนหน้านี้ว่าอัตภาวะของผู้รู้หรือผู้คิดสำคัญทางญาณวิทยาอย่างไร และอัตภาวะดังกล่าวก็รวมถึงร่างกายและสภาวะต่างๆที่เกี่ยวข้องกับร่างกายด้วย ปัจเจกบุคคลคือองค์รวมของลักษณะเฉพาะตัวทั้งหลาย รวมทั้งกายสภาวะ ซึ่งไม่ได้ทำให้ความรู้ กระบวนการรู้ หรือความเป็นกิจกรรมทางความคิดของการรู้ แปรเป็นมัวหมองไปแต่อย่างใด แต่กลับเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของ “การรู้อย่างมีหลักแหล่ง” (situated knowing) ที่นักสตรีนิยมเห็นว่าให้ความรู้ที่เป็นพลวัตแก่เราได้มากกว่าการรู้แบบวัตถวิสัย ประการสุดท้าย อัตภาวะอันเป็นรากฐานของพหุนิยมของเจมส์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่หมายความว่าเป้าหมายในชีวิตของเราก็คงอาจเปลี่ยนแปลงได้เสมอตามเงื่อนไขชีวิตที่เปลี่ยนไป ความรู้ที่ได้มาจากอัตภาวะและเป้าหมายที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเช่นนี้จึงไม่สามารถเป็นความรู้ที่จริงอย่างสมบูรณ์หรือแน่นอนตายตัวได้ โลกแห่งปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ไม่ได้ด้อยไปกว่าโลกแห่งความเป็นจริงในอุดมคติที่ถาวรและเป็นสากล ซึ่งไม่สอดคล้องกับประสบการณ์มนุษย์ในการรับรู้โลกเลยแม้แต่น้อย

แม้นักสตรีนิยมสายปฏิบัตินิยมในปัจจุบันจะพัฒนาแนวคิดทางปรัชญาในสายนี้ไปไกลจนสามารถประยุกต์ใช้ได้กับประเด็นความรุนแรงในครอบครัว การค้ามนุษย์ทางเพศ หรือแม้กระทั่งการจัดการชุมชน ฐานแห่งพหุนิยมที่ได้รับแรงบันดาลใจและอิทธิพลมาจากปรัชญาของเจมส์ยิ่งต้องเป็นที่เข้าใจได้ชัดเจนลึกซึ้งยิ่งขึ้น การผนีกกำลังระหว่างปรัชญาปฏิบัตินิยมกับปรัชญาสตรีนิยมเข้าด้วยกัน และการเข้าใจศักยภาพของการผนีกกำลังดังกล่าว น่าจะให้ผลลัพธ์ในรูปของแนวคิดที่มีที่ทางให้กับความแตกต่างหลากหลายในความเท่าเทียมได้อย่างมีความหมายมากขึ้น

รายการเอกสารอ้างอิง

- Code, L. (1991). *What Can She Know?: Feminist Theory and the Construction of Knowledge*. Ithaca: Cornell University Press.
- Duran, J. (1978). The Intersection of Pragmatism and Feminism. *Hypatia*, 8(2), 159-171.
- _____. (1990). *Toward a Feminist Epistemology*. Savage: Rowman & Littlefield.
- James, W. (1911). *Some Problems of Philosophy*. New York: Longmans, Green, and Co.
- _____. (1975-88). *The Works of William James*. Edited by F. Burkhardt, F. Bowers, and I. Skrupskelis. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- _____. (1978) *Pragmatism and the Meaning of Truth*. Cambridge: Harvard University Press.
- _____. (2008). *Talks to Teachers on Psychology, and to Students on Some of Life's Ideals*. Rockville: Arc Manor.
- Slater, M. (2009). *William James on Ethics and Faith*. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____. (2011). William James's Pluralism. *Review of Metaphysics*, 65(1), 63-90.
- Sullivan, S. (2001). *Living Across and Through Skins: Transactional Bodies, Pragmatism, and Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Tarver, E. & Sullivan, S. (2015). *Feminist Interpretations of William James*. University Park: The Pennsylvania University Press.